THE EVOLUTION OF GERMAN LYRICS AND PROSE FROM TRANSYLVANIA

Elena Teodora Mihaela Săcărea (Coldea)
PhD. student,"1Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: The fact that Transylvania had for more than 1000 years a special history, separated from the extra-Carpathian space, being dominated by the Hungarian Kingdom and later by the Habsburg Empire with a well-structured multiethnic population, imposed a daily reality and a human environment different from the mother country , also reflected in the literature of the intracarpal space. In the Klingsor magazine's message, the idea of a Transylvanian literature of languages and different cultural origins begins to emerge, including a new notion of "Transylvanianism", with some political, but especially literary, connotations, the idea agreed by both politicians (the Romanian writer Ioan Slavici was imprisoned by the new Romanian authorities for the fact that, after the First World War, he fought for a status of autonomy of Transylvania, like Switzerland).

Keywords: tradition, Saxons, Transylvania, prose, lyrical.

Comunitatea săsească își dorea definirea propriei identități, găsirea unui loc în lumea contemporană prin eliberarea din "haina" îngustă a tradiției, într-o configurație unică, cu bucuriile, neliniștile, contrarietățile și certitudinile spațiului și timpului respectiv. Receptarea pozitivă a mesajului democratic al schimbării de către intelectualii sași, a dus la o naturală construcție culturală și educativă. Spiritualitatea minorității germane înregistrează în această perioadă progrese importante atât pe planul științei cât și a literaturii, al culturii în general, aceasta fiind o necesitate după primul război mondial. Friedrich Teutsch scria în anul 1921: "Credem în puterea forțelor spirituale în lume, în importanța științei în viața unui popor, care nu e lipsit de orice aspirație înaltă și de aceea această muncă nu are voie să fie lăsată la o parte, chiar dacă trebuie depășite mari obstacole".[1]

1. Lirica de expresie germană din Transilvania

În lirica de expresie germană din Transilvania, specifică epocii, multitudinea tendințelor din perioada 1890-1918 precum și caracterul de tranziție par greu de cuprins, iar influențele regăsite în poezii au influențe ale naturalismului, impresionismului, Jugendstil-ului și neoromantismului[2] iar termenul de *modernism* este uilizat ca denumire istorică și nu cu specific literar.

De remarcat sunt poeții sfârșitului de secol XIX : Michael Albert și Friedrich Krasser (care se sting din viață în anul 1893), Friedrich Wilhelm Schuster și Traugott Teutsch dar și talente mai mici influențate de lirica lui Michael Albert cum ar fi : Regine Ziegler, Wilhelm Hermann, Friedrich Rheindt.

Începutul secolului al XX-lea aduce pe langă poezia scrisă în grai săsesc și remarcarea unor poeți ancorați în tradiția autohtonă, printre care Wiegand Hermann, Johann Lehrer, Franz Rheindt,

[1] Horst Schuller Anger, Kontakt und Wirkung – Literarische Tendenzen in der siebenbürgischen Kulturzeitschrift "Klingsor", București, Editura Kriterion, 1994, p. 40.
[2] Aspecte naturaliste se regăsesc în poezia *Im Spätherbst (Toamna târziu,*1892). În stil impresionist sunt scrise poeziile lui Hermann Klöß, Eduard Schullerus și Friedrich Siegbert Höchstmann. Lirica lui Eduard Schullerus și Hermann Klöß are și tendințe neoromantice . Rechizite lirice (plante cățărătoare, viță de vie, liliac) ale Jugendstil-ului apar uneori în poeziile scrise de Regina Ziegler.

BDD-A29564 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:05 UTC)

Viktor Oredi, iar printre speciile favorite este ”cântul”, care reflectă puritatea, armonia, profunzimea sentimentală a liricii germane transilvănene. Richard Csaki a redescoperit în lirica lui Eduard Schullerus și a lui Hermann Klöß împlinirea a ceea ce era reprezentativ pentru ”literatura săsească modernă și specifică pentru această perioadă”.[3]

”Problematica generală (poporul și patria) și trecerea la prezentarea vieții sentimentale individuale”[4] diferențiază lirica acestei perioade de cea anterioară, orizontul de ispirație lărgindu-se substanțial și sfera vieții sașilor transilvăneni regăsindu-se mai pregnant în poeziile scriitorilor sași din aceasta perioadă. Dar se regăsesc și descrierea unor peisaje mai îndepărtate, cum ar fi Riviera italiană, în textele lirice ale lui Eduard Schlullerus, elementele de noutate fiind utilizarea neologismelor și a unor termeni creați de ei înșiși, dar nu lipsită de importanță este atitudinea poeților sași de la începutul secolului XX care porneau de la tirade șoviniste, entuziasmante, până la cânturi scrise în dialectul săsesc și acuze grave la adresa demersurilor policianiste ale vremii, mai ales în lirica lui Johann Schuster-Herineanu.

Lirica de expresie germană apărută în revista ”Die Karpathen” (”Carpații”) prin poeții Eduard Schullerus și Hermann Klöß a contribuit la dezvoltarea literară a începutului de secol XX, iar speciile literare nu au fost schimbate prea mult, poeziile de dragoste și cele despre natură rămânând în continuare preferatele poeților germani din Transilvania.

După terminarea războiului, tinerii întorși acasă găsesc o altă situație social-politică, fapt care influențează creațiile lirice premergătoare războiului, iar remarcați se fac în această perioadă: Erwin Wittstock, care publică în anul 1919 poemul *Astarte*[5], în revista ”*Das Ziel*”(”*Țelul”*) sub pseudonimul ”Erwin von Altbischofshausen” nume care ar putea semnifica ”din sediul episcopal de la Biertan”[6] sau poezia dramatică ”Der letzte Mensch” (”Ultimul om”)[7]semnată de această dată cu numele real al scriitorului.[8]

Creația lirică a comunității germane din Transilvania a cunoscut la începutul secolului XX o evoluție, aceștia fiind în contact permanent cu civilizația vest-europeană, dar păstrându-și valorile și tradițiile vechi ale civilizației germane, poeții sași s-au dovedit a fi în acea perioadă de continue transformări social-politice, elemente unificatoare ale spiritului național.

În anul 1982 apare antologia de texte lirice numită ”Vânt potrivit până la tare”, la Editura Kriterion, sub îndrumarea lui Peter Motzan, reprezentativă pentru ”generația opzecistă” despre care Simona Popescu relata în revista Contrapunct [9] ”...aceasta poesie spune mai mult și într-o formă plină de forță și artisticitate despre o bună perioadă a realității românești decât o face poezia românească. Și dacă ea își păstrează actualitatea, asta se întâmplă nu doar prin valoarea ei, ci printr-un fel de poeticitate care vizează în primul rând individualitatea, o poeticitate care cuprinde mai multe elemente și nuanțe: de la tranșantă la delicatețe, de la emotiv la obiectiv, de la reflectarea netransfigurată la reflecție, de la notația de tip jurnal la metafora clară, neornamentală, de la instantaneu la viziune, de la senzație la celebritate ș.a.m.d. Poesia aceasta e o sinteză a mentalității, expresivității, sensibilității individuale și comunitare în același timp."[10] Concluzionând că drama emigrării populației germane din Transilvania, prin reprezentanții săi literari, se resimte acut în mediile culturale din România.

---

[3]Richard Csaki, *Einleitung zu jenseits der Walder (Introducere la Dincolo de păduri*) , Sibiu, 1916, p.28.
[4] *Ibidem*, p.27.
[5] An I, 5/1919, p.73. Astarte, respectiv Astartea, cea mai mare zeiță semită, soția zeului Baal, denumită astfel și Baaltis. Spre deosebire de Baal, principiul masculin zămislitor de viață, zeul luminii, ea întruchipează principiul feminin, receptor. Secera lunii, cu care îi apare împodobit creștetul, sugerează că luna este astrul ei. Este zieța dragostei, a fertilității și a procreării. (Vezi *Mayers Großes Konversation Lexicon. Ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissen.* Ediția a șasea, volumul I, Leipzig, Viena, Biographische Institut, 1904, p.896.)
[6] O parodie a poemului *Astarte* se regăsește în ”Neppendörfer Blättern” , an 17, 26/29 iunie 1919, pp.4-5.
[7] An 2, 7 aprilie 1920, p.320-324.
[8] O parodie la poemul *Der letzte Mensch* se regăsește în același publicație ” Neppendörfer Blättern”, an 18, 17/25 iunie 1920, p.1.
[9] Revista Contrapunct, nr. 9 din 2 martie 1990.
[10] Ibidem, p.5.

BDD-A29564 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:05 UTC)

După finalizarea studiilor, o parte dintre scriitori de etnie germană, au continuat să activeze ca scriitori şi colaboratori ai revistelor din România, iar după emigrarea lor în Germania, talentul şi experienţa acumulată în ţară, le-a asigurat o intregrare mai lină în durul peisaj concurenţial al Germaniei, unde majoritatea au ales să emigreze. Poeţi de talia lui Oskar Pastior, Franz Hodjak, Werner Sollner sunt astăzi nume de referintţă a liricii germane contemporane.

2. Proza de expresie germană din Transilvania

În prima jumătate a secolului al XX-lea, o serie de factori cum ar fi complexitatea vieţii sociale şi spirituale dar şi evoluţia tehnicilor literare, au influenţat profund proza de expresie germană din Transilvania, care tindea de a deveni un intrument de relatare a realităţilor istorice, sociale şi individuale al vremii. Preponderentă e proza de mici dimensiuni, nuvela, povestirea sau schiţa iar nuvelele lui Thomas Mann încearcă să îmbine realitatea existentă cu idealul neoclasic. Franz Kafka are un rol important, contribuie şi el cu promovarea povestirilor cu caracter parabolic, la dezvoltarea prozei de expresie germană, exprimând prin operele sale ”*Die Verwandlung” (”Metamorfoza”*) sau ”*Das Urteil” (”Verdictul*”),absurdul existenţei într-o lume mărginită şi opresivă.

Scriitori de proză de expresie germană cu nuvele remarcabile sunt de asemenea: Goethe cu nuvela ”*Novelle*” (”Nuvela”) în care personajul nuvelei îi cere unui bătrân să spună ”o povestire cu personaje şi întâmplări puţine, bine gândită, adevărată, dar care iese din comun, cu atâta acţiune şi morală câtă trebuie, care nu trenează în jurul unui punct, dar nici nu se precipită; în care oamenii sunt aşa cum ne place să îi vedem, adică nu perfecţi, nu extraordinari, ci interesanţi şi plăcuţi”[11] fapt care confirmă afirmaţia lui Edgar Enger care spunea că nemţii sunt ”Das Volk der Novelle” (”Poporul nuvelei”), fapt dovedit istoric de consemnarea în arhive încă din 1236 a primei nuvele în versuri ”Versnovelle”(nuvelă în versuri).[12]

În prima jumătate a secolului al XX-lea se dezvoltă o nouă şi inovativă specie literară, romanul, care depăşeşte analiza raţionalului şi exprimă complexitatea gândurilor, percepţiilor, senzaţiilor şi impulsurilor subconştiente, procedeul preponderent fiind monologul interior. Astfel că scriitorii saşi din Transilvania, nu au agreat de la început acest nou trend, moralitatea săsească nu putea recepta aşa uşor aceste demersuri înnoitoare. Totuşi realitatea economică şi social-politică impunea schimbarea viziunii asupra modului de percepţie a cotidianului, aspecte care apar în romanul lui Hermann Klöß despre Gerhart Hauptmann, ”Ţesătorii”, unde sunt prezentate greutăţile şi problemele lumii, influenţând astfel spiritul literaturii săseşti din Transilvania. Lucrarea lui Hermann Klöß a apărut în revista ”Die Karpaten”(”Carpaţii”).

Ulterior, este de menţionat disputa dintre Traugott Teutsch şi Adolf Meschendörfer, conform căreia acesta din urmă considera proza secolului al XIX-lea depăşită ca tehnică, învechită, iar proza secolului XX are nevoie de modernitate, avangardism. Intelectualitatea săsească avea o largă deschidere ideologică precum şi posibilitatea de a menţine contactul cu ţara de origine, în încercarea de a schimba mentalitatea consevatoare. Paradoxal, atât scriitorii saşi cât şi cei români, reuşiseră să îşi indeplinească idealurile literare propuse, cu menţinerea conştiinţei naţionale.

Scriitorul de expresie germană Adolf Meschendörfer a contribuit la editarea revistei bilunare ”Die Karpaten”, unde avea articole prin care se declara împotriva diletanismului ce domina literatura germană din Transilvania, implicându-se în promovarea valorilor estetice, grupând în jurul revistei colaboratori prestigioşi atât din rândurile celorlaltor naţionalităţi cât şi de peste hotare.Creaţia literară a lui Adolf Meschendörfer cuprinde toate genurile literare, cu pronunţate influenţe din impresionismul german şi şi realismul nordic. Opinia publică săsească a fost şocată la apariţia primului său roman, *Leonore. Roman eines nach Siebenbürgen Verschlagenen (Leonora. Romanul unui naufragiat în Transilvania*), scris în 1906, publicat anonim în 1908 în ”Die Karpaten”, apoi apărut în 1920 în volum semnat de Adolf Meschendörfer, un roman cu o tematică

[11] *Goethes Poetische Werke. Vollständige Ausgabe. Sechster Band. Erzählende Dichtungen.Erster* Teil, Stuttgard, Cotta, 1958, p.613.
[12] Helmuth Nürnberger, *Geschichte der deutschen Literatur*, München, Bayerischer Schulbuch-Verlag, 1992.

BDD-A29564 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:05 UTC)

neconvenţională, chiar provocatoare, scris în forma unui jurnal, conceput din perspectiva unui om care oferă impresii nemijlocite, reflecţii de ordin general, amintiri despre fapte trăite sau citite. Adolf Meschendörfer tratează cu un real talent scriitoricesc o temă importantă, problematica transilvană cu aspecte din viaţacomunităţii germane din Transilvania în următoarele sale romane: *Die Stadt im Osten (Oraşul din răsărit), Der Büffelbrunen (Fântâna bivolilor*) dar şi volumul de nuvele *Siebenbürgische Geschichten (Povestiri transilvănen*e, 1947).

În acelaşi an apare în Berlin romanul scriitorului german din Transilvania Oskar Wittstock (tatăl lui Erwin Wittstock), *Der sechste Tag (A şasea zi*)[13], care frapează în asemănarea cu romanul lui Adolf Meschendörfer, dar următorul roman al lui Wittstock *Das heimatmüde Geschlecht (Generaţia dezamăgită de patrie*) apărut în 1921 atrage atenţia prin tema tratată şi anume repercusiunile psihologice ale războiului asupra fiinţei umane.

Romanul lui Heinrich Zillich, *Zwichen grenzen und Zeiten (Între hotare şi timpuri*), publicat în anul 1936, tratează perioada anilor 1898-1919, finalizându-l cu momentul în care Transilvania începea o nouă perioadă istorică, autorul văzând şi el în primul război mondial şi în lunile imediat următoare o perioadă decisivă pentru viitorul saşilor transilvaneni, prelucrând în cadrul acestui roman experienţe personale.

Scriitorii de expresie germană din transilvania citeau literatura timpului lor , fiind la curent cu tendinţele literare ale spaţiului german, interesul pentru problematica filozofică a condiţiei umane manifestându-se în romane cu puternic caracter simbolic, spre exemplu romanele lui Franz Kafka ”*Das Schloss” (Castelul*) sau ”*Das Prozess” (Procesul*) sau romanele lui Hermann Hesse , ”*Das Glasperlenspiel” (Jocul cu mărgele de sticlă*), Ernst Jünger ”*Auf den Marmorklippen” (Pe falezele de marmură*), Erwin Wittstock ”*Das Jüngste Gericht in Altbirk ”(Judecata de apoi la Altbirk*) şi ”*Das letzte Fest” (Ultima sărbătoare*), Thomas Mann ”*Doktor Faustus*” .

În proza de expresie germană din perioada interbelică se remarcă anumite ”rupturi expresioniste”[14], iar linia adoptată de către scriitori a fost cea a ”expresionismului moderat”[15], fapt ce a condus la respingerea de către cititori a romanelor, cunoscut fiind faptul că percepţia populară săsească nu se afla în concordanţă cu literatura expresionistă, ”limbajul neobişnuit al formelor nu ar corespunde caracterului acestei minorităţi naţionale”[16]. Tendinţe expresioniste se remarcă în operele literare ale lui Stefan von Hannenheim sau Heinrich Zillich. Hermann Roth afirma despre aceste tendinţe că ”dacă arta doar copiază viaţa, atunci nici nu avem nevoie de ea.”[17]

În proza de expresie germană din Transilvania nu se poate vorbi despre ”o nouă dominaţie a naturalismului, a unui realism deziluzionat”[18], acesta apărând foarte rar în operele scriitorilor saşi, ei simţindu-se mai atraşi de *realismul magic*[19]al realităţii transilvane, prezentând idea omului real în contextul social şi în strânsă legătură cu patria şi locul natal, literatura saţilor din Transilvania fiind ”fidelă realităţii şi având o deosebită deschidere pentru realitate”[20], apărând în aceste opere

[13] Erwin Wittstock rememora astfel creaţiile tatălui său , Oskar Wittstock: ”Lucrările sale scriitoriceşti sunt numeroase, fiind mărturie a diverselor sale talente. Alternează scrieri istorice, etnografice, narative, politice şi religioase. Romanul confesional *Der sechste Tag. Aus den Briefen einer siebenbürgisch-sächsischen Lehrerin (A şasea zi. Din scrisorile unei învăţătoare săsoaice din Transilvania*) a fost pesemne prima operă literară ce a apărut într-o editură din Germania. ” (Erwin Wittstock, Heimat und Herkunft, p. 392).

[14] Harald Krasser, *Die deutsche Dichtung Siebenbürgens in unserer Zeit (Literatura germană din Transilvania în zilele noastre*), în ”Klingsor”, an 12, 1935, p.289.

[15] Karl Kurt Klein, *Die deutsche Dichtung Siebenbürgens im Ausgange des 19. Und im 20. Jahrhundert. Drei Jahrzente auslanddeutscher Dichtung (Literatura germană din Transilvania la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Trei decenii de literatură germană din străinătate*), Jena, Gustav Fischer Verlag, 1925, p.134.

[16] Wilhelm Schneider, *Die auslandsdeutsche Dichtung unserer Zeit (Literatura contemporană din diaspora*), Berlin, Weidann Verlag, 1936, p.142.

[17] Hermann Roth, *Grundlegende Voraussetzungen für den Besuch der Bilderausstellung der Grete Csaki-Copony (Premise esenţiale pentru vizita expoziţiei Gretei Csaki-Copony*), Sibiu, 1919.

[18] Lothar Köhn, *Überwindung des Historismus (Depăşirea istoricismului*), în ”*Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*”, Stuttgard, an 48, J.B.Meltzer Verlag, 1974, p.719.

[19] Misch Orend, Der magische Realismus (Realismul magic), în Klingsor, an 5, 1928, p.25.

[20] Wilhelm Schneider, *op.cit*., pp. 144-145.

BDD-A29564 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:05 UTC)

personaje integrate unor categorii sociale ale populației, fie că era vorba de *țăranul ardelean* în operele literare ale lui Michael Königes, Hans Lienert, Erwin Wittstock sau Margarete Sindel Alberti, fie că e vorba de *orășeanul* din operele lui Otto Fritz Jickeli sau Schuster Dutz, fie *artistul* în operele lui Bernhardt Capesius, Otto Fritz Jickeli, Stefan și Wilhelm von Hannenheim.

Numeroși scriitori au fost marcați de evenimentele tragice petrecute în primul război mondial, acest fapt fiind descris în unele opere lor literare, consecințele acestui război răsfrângându-se asupra întregii comunități germane din Transilvania, marcați fiind de reforma agrară, care apare în romanele *Hirtenfeuer (Focul păstorilor*) în anul 1932 al lui Emil Witting sau *Bruder, nimm die Brüder mit (Frate, ia-ți cu tine frații*) apărut în anul 1933 al lui Erwin Wittstock.

Ideea principală a prozei de expresie germană a perioadei respective era că reprezentanții acesteia prezentau obiectiv în operele lor situația reală a comunității germane din România, relatarea istoriei fiind ”o cale spre obiectivitate”[21]

BIBLIOGRAFIE:

1. ANGER, Horst Schuller, Kontakt und Wirkung – Literarische Tendenzen in der siebenbürgischen Kulturzeitschrift ”Klingsor”, București, Editura Kriterion, 1994.
2. CSAKI, Richard, *Einleitung zu jenseits der Walder (Introducere la Dincolo de păduri*) , Sibiu, 1916.
3. KÖHN, Lothar, *Überwindung des Historismus (Depășirea istoricismului*), în ”*Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*”, Stuttgard, an 48, J.B.Meltzer Verlag, 1974.
4. KRASSER, Harald, *Die deutsche Dichtung Siebenbürgens in unserer Zeit (Literatura germană din Transilvania în zilele noastre*), în ”Klingsor”, an 12, 1935.
5. NÜRNBERGER, Helmuth, *Geschichte der deutschen Literatur*, München, Bayerischer Schulbuch-Verlag, 1992.
6. OREND, Misch, Der magische Realismus (Realismul magic), în Klingsor, an 5, 1928.
7. ROTH, Hermann, *Grundlegende Voraussetzungen für den Besuch der Bilderausstellung der Grete Csaki-Copony (Premise esențiale pentru vizita expoziției Gretei Csaki-Copony*), Sibiu, 1919.
8. SCHNEIDER, Wilhelm, *Die auslandsdeutsche Dichtung unserer Zeit (Literatura contemporană din diaspora*), Berlin, Weidann Verlag, 1936.
9. SPERBER, Alfred Margul, *Vonwort zu Gleichnisse der Landschaft, citat după Dieter Schlesak, Auf der Suche nach Liebe*, în ”Neue Literatur”, an 14, 1963.

[21] Alfred Margul Sperber, *Vonwort zu Gleichnisse der Landschaft, citat după Dieter Schlesak, Auf der Suche nach Liebe*, în ”Neue Literatur”, an 14, 1963,p.126.

BDD-A29564 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 02:00:05 UTC)